

Rozdział III. Przygotowanie sprawy do rozpoznania – pisma i postępowanie przygotowawcze

Joanna Bodio

§ 1. Wstęp

Ustawa z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹ wprowadziła zmianę sposobu planowania i prowadzenia rozprawy, która ma stanowić instrument służący usprawnieniu i przyspieszeniu postępowania cywilnego oraz ułatwieniu komunikacji między stronami a sądem². Zmiany dotyczące przygotowania rozprawy obejmują kilka zagadnień związanych z:

- 1) czynnościami stron i sądu służącymi przygotowaniu rozprawy;
- 2) odpowiedzią na pozew;
- 3) pismami przygotowawczymi;
- 4) posiedzeniami przygotowawczymi;
- 5) planem rozprawy;
- 6) przebiegiem rozprawy według planu i rozstrzygnięciem sprawy na jednym terminie rozprawy;
- 7) prekluzją (ograniczeniami czasowymi) w przedstawianiu twierdzeń i dowodów;
- 8) wyrokiem zaocznym będącym konsekwencją bierności pozwanego rozumianej jako niezajęcie przez niego stanowiska wobec żądań wysuniętych przez powoda.

¹ Dz.U. z 2019 r. poz. 1469 ze zm.

² M. Klonowski, Kierunki zmian, s. 181.

Wprowadzone zmiany przewidują rozszerzenie systemu prekluzji i zwiększenie nacisku na koncentrację materiału procesowego poprzez zobowiązanie strony do przedstawienia wszystkich twierdzeń na ich poparcie w możliwie najwcześniejszej fazie postępowania³.

Zmiany związane z przygotowaniem rozprawy sądowej stanowią *novum* w stosunku do stanu prawnego sprzed nowelizacji KPC z 4.7.2019 r., dla ich oceny konieczne jest więc przedstawienie dotychczasowego rozwiązania prawnego.

§ 2. Stan prawny sprzed nowelizacji z 4.7.2019 r.

Przed nowelizacją KPC z 4.7.2019 r. polski proces cywilny nie znał postępowania przygotowawczego pojmowanego jako szczególna faza procesu, w toku której następuje przygotowanie sporu do rozpoznania na rozprawie⁴. Jednakże w doktrynie funkcjonowało pojęcie postępowania przygotowawczego oraz przygotowania procesu. Postępowanie przygotowawcze ujmowano jako zespół czynności przygotowawczych dokonywanych pomiędzy złożeniem pozwu a rozpoczęciem rozprawy⁵. Natomiast pod pojęciem przygotowania procesu („stadium przed wyznaczeniem rozprawy”) w nauce prawa procesowego cywilnego rozumiano ogół czynności dokonywanych przez sąd lub przewodniczącego celem szybkiego i dokładnego rozpoznania sprawy⁶.

Do nowelizacji KPC z 4.7.2019 r. także definicja przygotowania rozprawy nie była znana Kodeksowi postępowania cywilnego, który pomimo braku definicji posługiwał się zwrotem „przygotowanie rozprawy” w kilku przepisach, np. w art. 127, art. 187 § 2 lub art. 208 § 1 KPC⁷. Kodeks postępowania cywilnego nie wyodrębniał również przygotowania rozprawy jako samodzielnego stadium procesu, określając jedynie czynności, które mogły być dokonywane

³ Tamże, s. 182.

⁴ B. Karolczyk, Koncentracja materiału procesowego, s. 390.

⁵ Tamże, s. 287.

⁶ Por. E. Waśkowski, System, 1932, s. 183; W. Berutowicz, Postępowanie cywilne, s. 256; P. Osowy, Zapobieganie przewlekłości, s. 142; S. Rożek, Sprawność postępowania cywilnego, s. 1145 – podają za: B. Karolczykiem, Koncentracja materiału procesowego, s. 285.

⁷ Por. E. Waśkowski, System, 1932, s. 183; W. Berutowicz, Postępowanie cywilne, s. 256; P. Osowy, Zapobieganie przewlekłości, s. 142; S. Rożek, Sprawność postępowania cywilnego, s. 1145 – podają za: B. Karolczykiem, Koncentracja materiału procesowego, s. 285.

przez przewodniczącego przed rozprawą⁸, a polegające na wyznaczeniu rozprawy i czynnościach z tym związanych (art. 206 KPC), na zobligowaniu strony do wniesienia odpowiedzi na pozew (art. 207 § 2 KPC), złożenia dalszych pism przygotowawczych (art. 207 § 3 KPC), wysłuchaniu strony na posiedzeniu niejawnym (art. 207 § 4 KPC), czy wydawaniu zarządzeń mających na celu przygotowanie rozprawy (art. 208 KPC), a także na informacyjnym przesłuchaniu stron (art. 212 § 1 KPC)⁹. Zdaniem *T. Wiśniewskiego* przewidziane w Kodeksie czynności przygotowujące rozprawę były środkiem realizacji zasady koncentracji materiału procesowego¹⁰, dlatego przygotowanie rozprawy powszechnie uznawano za podstawowy wyznacznik sprawności postępowania¹¹.

Już na początku funkcjonowania obecnego Kodeksu postępowania cywilnego podkreślano, że w procesie cywilnym czynności przygotowawcze powinny obejmować nie tylko przygotowanie rozprawy (jako wstępnej fazy postępowania), ale także przygotowanie procesu (jako pewnej grupy czynności umożliwiających właściwe rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy). Czynności te *S. Hanausek* podzieliła na czynności sądu przedsięwzięte od chwili wniesienia pozwu do rozpoczęcia rozprawy oraz czynności sądu na rozprawie do chwili jej zamknięcia. Pomimo iż czynności te mają w zasadzie charakter pomocniczy, to odgrywają duże znaczenie dla prawidłowego przebiegu procesu, bowiem brak należytego przebiegu czynności o charakterze „pośrednim” może uniemożliwić lub utrudnić działalność zmierzającą bezpośrednio do rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy¹².

Z kolei w okresie międzywojennym *F.X. Fierich* rozróżniał stadium przygotowawcze i postępowanie przygotowawcze. Stadium przygotowawcze oznaczało wstępną fazę postępowania obejmującą okres od wniesienia pozwu do rozpoczęcia rozprawy głównej, natomiast postępowanie przygotowawcze oznaczało zespół czynności sądu (przewodniczącego) służące wyjaśnieniu sprawy¹³.

Koncepcja postępowania przygotowawczego nie jest więc nowym pomysłem. W doktrynie od lat sugerowano wprowadzenie postępowania przygoto-

⁸ *S. Hanausek*, Przygotowanie procesu, s. 160; *B. Karolczyk*, Koncentracja materiału procesowego, s. 284.

⁹ *B. Karolczyk*, Koncentracja materiału procesowego, s. 396.

¹⁰ *T. Wiśniewski*, Przebieg procesu, s. 160.

¹¹ *B. Karolczyk*, Koncentracja materiału procesowego, s. 390–391.

¹² *S. Hanausek*, Przygotowanie procesu, s. 153, 156.

¹³ *F.X. Fierich*, O postępowaniu przygotowawczym, s. 421 – podają za: *P. Rylskim*, Aktywność sądu, s. 390 (przypis).

wawczego oraz rozwinięcie i uzupełnienie dotychczasowych regulacji kodeksowych¹⁴. W. Siedlecki wskazywał, że możliwość zapoznania się przez przewodniczącego z twierdzeniami powoda i pozwanego jeszcze przed rozprawą może wpłynąć na sprawność postępowania wzorowanego na postępowaniu wyjaśniającym w sprawach o roszczenia pracowników¹⁵. P. Osowy postulował modyfikacje przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o przygotowaniu rozprawy poprzez wprowadzenie m.in. uprawnienia przewodniczącego do zarządzenia wstępnego badania sprawy, polegającego na omówieniu ze stronami zagadnień faktycznych i prawnych występujących w sprawie, kwestii ciężaru dowodu oraz wniosków dowodowych. Wskutek takiego posiedzenia przygotowawczego oraz informacyjnego przesłuchania stron przewodniczący lub sąd podejmowałby obligatoryjnie przed rozpoczęciem rozprawy odpowiednią decyzję procesową. Takie postanowienie, którego treść byłaby rezultatem współpracy stron lub sądu, miało pełnić funkcję planu rozprawy m.in. przez określenie katalogu twierdzeń spornych lub bezspornych oraz środków dowodowych, które będą prezentowane na rozprawie¹⁶. Postulowano także wprowadzenie zarządzenia przygotowującego postępowanie wydawanego na podstawie twierdzeń powoda z jednoczesnym pominięciem czynności zbędnych, co automatycznie zmniejszałoby koszty postępowania i czas późniejszego rozpoznania sprawy¹⁷.

Proponowane rozwiązania miały poprzedzać rozprawę sądową i prowadzić do prawidłowej realizacji postulatów koncentracji materiału procesowego oraz gwarantować szybkość i sprawność postępowania. Pomimo że wśród czynności procesowych sądu wyróżniano tzw. czynności przygotowawcze – jak wskazano – nie było w istocie odrębnego, samodzielnego stadium postępowania, którego celem byłoby przygotowanie rozprawy. Przygotowanie rozprawy realizowano przez czynności przewodniczącego dokonane przed rozprawą lub najczęściej równocześnie z wyznaczeniem rozprawy¹⁸. Do tzw. fazy wstępnej zaliczano czynności związane z badaniem pod względem formalnym wniesionych przez strony pism procesowych oraz czynności, które miały na celu przy-

¹⁴ B. Karolczyk Koncentracja materiału procesowego, *passim*; A. Łazarska, Rzetelny proces, s. 422–423; A. Łazarska, Sędziowskie kierownictwo, 2012, s. 61; P. Osowy, Zapobieganie przewlekłości, s. 149; P. Rylski, Aktywność sądu, s. 398.

¹⁵ W. Siedlecki, O usprawnienie, s. 16 i n. – podają za: J. Studzińska, Postulat szybkości postępowania, s. 814.

¹⁶ P. Osowy, Zapobieganie przewlekłości, s. 158.

¹⁷ J. Studzińska, Postulat szybkości postępowania, s. 814.

¹⁸ A. Łazarska, Rzetelny proces, s. 414.

gotowanie rozprawy w taki sposób, aby unikać jej odraczania¹⁹. W praktyce pierwsze posiedzenie wyznaczone na rozprawę było *de facto* wykorzystywane na przygotowanie rozprawy, wydanie postanowień dowodowych i dopuszczenia dowodów, które później były przeprowadzane²⁰.

Przed nowelizacją KPC z 4.7.2019 r. w Kodeksie postępowania cywilnego normy regulujące wskazane czynności były rozrzucone wśród przepisów rozdziałów „Pozew” i „Rozprawa”. Organizację postępowania narzucał sądowi i sędziemu art. 206 § 1 KPC, który w zasadzie wymagał od sędziego, by zawsze kierował sprawę na rozprawę. Sędzia planował rozprawę, znając jedynie stanowisko i żądania jednej strony – powoda, wobec dopuszczalnej przez (uchylony obecnie) art. 207 § 1 KPC fakultatywnej odpowiedzi na pozew pozwanego. Tymczasem sąd, w celu prawidłowego i szybkiego rozpoznania sprawy, musiał zgromadzić dostateczny materiał procesowy i znać żądania, twierdzenia o faktach i wnioski dowodowe obu stron²¹. Kodeks postępowania cywilnego nie przewidywał odpowiednich instrumentów służących efektywnemu przygotowaniu rozprawy, co może być zapewnione wyłącznie w drodze wymiany informacji między stronami a sądem²² oraz współdziałania przewodniczącego i stron. Z jednej strony ważna jest zatem aktywność stron i uczestników postępowania, z drugiej – właściwe kierownictwo przewodniczącego. Przewodniczący powinien mobilizować strony do tego, by w odpowiednim czasie gromadziły materiał procesowy²³. Temu celowi ma służyć – określone w nowelizacji z 4.7.2019 r. – zwiększenie obowiązków uczestników postępowania cywilnego w zakresie gromadzenia materiału faktycznego i dowodowego sprawy, co wiąże się z podwyższeniem stopnia sformalizowania postępowania, które przejawia się we wprowadzonych ograniczeniach czasowych dla dokonywania określonych czynności procesowych. Nierespektowanie tych ograniczeń może prowadzić do negatywnych konsekwencji procesowych w postaci pominięcia czynności²⁴.

¹⁹ W. Ossowski, O przyspieszenie, s. 206; P. Osowy, Zapobieganie przewlekłości, s. 143; P. Rylski, Aktywność sądu, s. 390.

²⁰ J. Studzińska, Postulat szybkości postępowania, s. 820.

²¹ Uzasadnienie, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3173, s. 3.

²² B. Karolczyk, Koncentracja materiału procesowego, s. 357.

²³ J. Studzińska, Postulat szybkości postępowania, s. 817.

²⁴ S. Cieślak, Formalizm postępowania, s. 339–340.

§ 3. Zmiany wprowadzone nowelizacją z 4.7.2019 r.

I. Uwagi wprowadzające

Nowelizacja KPC z 4.7.2019 r. w ramach przygotowania rozprawy wprowadziła nowy rozdział 2a w dziale II księgi pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego zatytułowany: „Organizacja postępowania”, który obejmuje 12 przepisów (art. 205¹–205¹² KPC) i który poza organizacją postępowania *sensu stricto* określa także zasady i sposoby gromadzenia materiału procesowego²⁵. Oprócz wskazanego rozdziału przygotowaniu rozprawy służą dalsze przepisy dotyczące pism przygotowawczych (art. 127 KPC), przygotowania i planowania rozprawy (art. 206 i 206¹ KPC), zarządzeń mających na celu przygotowanie rozprawy (art. 208 KPC), wyjaśnienia istotnych okoliczności sprawy, które są sporne (art. 212 KPC) oraz wprowadzenia rygoru wydania wyroku zaocznego, gdy pozwany w wyznaczonym terminie nie wniósł odpowiedzi na pozew (art. 339 KPC). Te ze wskazanych przepisów, które obowiązują już w Kodeksie postępowania cywilnego uległy zmianie.

Nowa organizacja postępowania przed sądem została oparta na kilku założeniach: po pierwsze – postępowanie sądowe podlega planowaniu, po drugie – podstawą planu jest znajomość stanowisk obu stron (*audiatur et altera pars*), po trzecie – rozprawa jest prowadzona tylko w razie rzeczywistej potrzeby (prawa do sądu nie utożsamia się już z prawem do rozprawy)²⁶. W związku z powyższym, wprowadzono rozwiązania szczegółowe, obejmujące zespół czynności postępowania przygotowawczego związanych z odpowiedzią na pozew, pismami przygotowawczymi, posiedzeniem przygotowawczym, planem rozprawy, rozstrzygnięciem rozprawy na jednym terminie, prekluzją w przedstawieniu twierdzeń i dowodów oraz wyrokiem zaocznym.

Czynności mające na celu przygotowanie rozprawy zostały podzielone na czynności stron i czynności sądu. W stanie prawnym sprzed nowelizacji z 4.7.2019 r. czynności stron polegały na zastosowaniu się do zarządzeń przewodniczącego w postaci wniesienia przez pozwanego odpowiedzi na pozew, czy dalszych pism przygotowawczych przez strony w określonym przez przewodniczącego terminie²⁷. Czynnościami sądu były wszystkie zarządzenia prze-

²⁵ Por. Uzasadnienie, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3173, s. 4.

²⁶ Tamże.

²⁷ S. Hanausek, Przygotowanie procesu, s. 161.

wodniczącego mające na celu przygotowanie rozprawy oraz wstępne ustalenie i wyjaśnienie spornych okoliczności sprawy²⁸.

Zakres czynności przygotowawczych, które mają być dokonane w fazie wstępnej postępowania zostały określone w nowelizacji z 4.7.2019 r. kazuistycznie. Pomimo to, wybór środków przygotowania rozprawy powinien być pozostawiony w każdym przypadku sędziemu działającemu w granicach przyznanych mu przez ustawę uprawnień. S. Hanausek twierdzi, że zakres czynności przygotowawczych winien zależeć od konkretnych okoliczności i stanu sprawy, co nie wyłącza uznania pewnych czynności przygotowawczych za konieczne w każdej sprawie. Czynności wchodzące w zakres przygotowania rozprawy należy zatem uznać za czynności obowiązkowe, od których sąd lub przewodniczący może być zwolniony wtedy, gdy przemawia za tym obiektywna niemożność przeprowadzenia danej czynności²⁹.

Według nowelizacji z 4.7.2019 r. prawidłowa organizacja postępowania cywilnego, prowadząca do rozpoznania sprawy na jednym terminie posiedzenia ma polegać w praktyce na zaplanowaniu kolejności czynności procesowych sądu i stron, w szczególności kolejności przeprowadzenia dowodów. W tym celu sąd musi znać zakres postępowania dowodowego, ten zaś można ustalić dopiero po eliminacji dowodów zbędnych (w szczególności zgłaszanych w celu ustalenia faktów bezspornych). Zatem do prawidłowego zaplanowania postępowania (rozprawy) sąd musi znać żądania, twierdzenia o faktach i wnioski dowodowe pochodzące od obu stron. Dlatego pozwany został zobowiązany do zajęcia stanowiska wobec żądań powoda poprzez złożenie odpowiedzi na pozew³⁰.

II. Odpowiedź na pozew

Pierwszą czynnością pozwanego służącą przygotowaniu rozprawy jest złożenie odpowiedzi na pozew. Odpowiedź na pozew jest pierwszym pismem procesowym, w którym pozwany ma możliwość zajęcia i przedstawienia swojego stanowiska co do meritum sporu i w ramach którego następuje wdanie się przez pozwanego w spór co do istoty sprawy³¹.

²⁸ Por. tamże, s. 165.

²⁹ Tamże, s. 159, 165.

³⁰ Uzasadnienie, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3137, s. 5.

³¹ B. Karolczyk, Koncentracja materiału procesowego, s. 306.

Przed nowelizacją z 4.7.2019 r. odpowiedź na pozew była fakultatywna z wyjątkiem zarządzenia przewodniczącego. Od lat w doktrynie wnioskowano jednak o powrót przez ustawodawcę do koncepcji odpowiedzi na pozew w ujęciu projektu Komisji Kodyfikacyjnej z 1929 r., zakładającej obligatoryjność odpowiedzi na pozew pod rygorem zaoczności, której to koncepcji ustawodawca nie wprowadził jednak ani do Kodeksu postępowania cywilnego z 1930/1932 r., ani też do pierwotnej wersji Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r.³² Idea przedwojennej Komisji Kodyfikacyjnej była wiązana z przymusem adwokackim w postępowaniu przed sądami okręgowymi³³.

Wprowadzenie możliwości wydania wyroku zaocznego w razie niewniesienia odpowiedzi na pozew nie jest zatem nowym pomysłem. Według A.G. Harli wniesienie odpowiedzi na pozew jest konieczne, gdyż uregulowania (uchylonego obecnie) art. 207 § 1 i 2 KPC, wzorowane na unormowaniach z 1930/1932 r. (art. 222 § 1 i 2 dKPC), były niewystarczające dla optymalnej realizacji postulatu sprawności postępowania cywilnego (art. 6 KPC)³⁴. Wprowadzenie obligatoryjnej odpowiedzi na pozew powiązanej z rygorem wydania wyroku zaocznego miało być czynnikiem motywującym pozwanego do szybkiego zajęcia stanowiska w sprawie, a przewodniczącemu pozwoliłoby lepiej przygotować rozprawę oraz ustalić, które okoliczności faktyczne są nie-sporne³⁵.

Przyjmując tę koncepcję (ale bez wprowadzenia przymusu adwokacko-radcowskiego), ustawodawca założył, że wniesienie odpowiedzi na pozew umożliwi sędziemu wstępną orientację co do przedmiotu sporu i jego podstaw faktycznych i prawnych oraz co do stanowisk stron (w tym twierdzeń spornych i bezspornych), a także zebranie materiału dowodowego według dyspozycji stron. Dlatego wniesienie odpowiedzi na pozew staje się procesowym obowiązkiem pozwanego. Odmienna zasada obowiązuje w postępowaniu nieprocesowym, w którym złożenie odpowiedzi na wniosek jest obligatoryjne tylko na zarządzenie przewodniczącego, który kieruje się oceną potrzeby po-

³² A.G. Harla, Ciężar wspierania postępowania, s. 202; *tenże*, Odpowiedź na pozew w projektach, s. 2893–3016; *tenże*, Odpowiedź na pozew w przyszłym Kodeksie, s. 609–623; tak też: B. Karolczyk, Odpowiedź na pozew, s. 515; W. Żukowski, Ciężar wspierania postępowania, s. 40.

³³ W. Żukowski, Ciężar wspierania postępowania, s. 40.

³⁴ A.G. Harla, Ciężar wspierania postępowania, s. 202; *tenże*, Odpowiedź na pozew w projektach, s. 2893–3016; *tenże*, Odpowiedź na pozew w przyszłym Kodeksie, s. 609–623.

³⁵ W. Żukowski, Ciężar wspierania postępowania, s. 41.

znania stanowisk innych uczestników postępowania opartą na całokształcie okoliczności sprawy (art. 511² § 1 KPC)³⁶.

Odpowiedź na pozew jest kwalifikowanym pismem procesowym, dla którego ustawodawca nie przewidział jednak szczególnych wymogów formalnych. Mimo wszystko w doktrynie wskazuje się, że oprócz warunków formalnych przewidzianych dla pism procesowych (art. 126 KPC), odpowiedź na pozew ma charakter pisma przygotowawczego, dlatego należy w niej podać zwięźle stan sprawy, wyszczególnić fakty, które pozwany przyznaje, a którym zaprzecza, oraz wypowiedzieć się co do twierdzeń i dowodów zgłoszonych przez powoda (art. 127 § 1 KPC)³⁷. W odpowiedzi na pozew pozwany może ponadto podnieść np. zarzut potrącenia (art. 203¹ KPC), wytoczyć powództwo wzajemne (art. 204 KPC), uznać powództwo (art. 213 § 2 KPC), przyznać twierdzenia będące podstawą pozwu (art. 229 KPC), złożyć wnioski o zwolnienie od kosztów sądowych (art. 101 i n. KSCU), o ustanowienie radcy prawnego lub adwokata z urzędu (art. 117 i n. KPC), o przypozwanie (art. 84 KPC), o dopozwanie (art. 194 KPC), o zasądzenie kosztów procesu (art. 98 § 1 KPC)³⁸. Ze względu na to, że odpowiedź na pozew jest pierwszym pismem przygotowawczym pozwanego, należy w niej zgłosić zarzuty formalne, które dla wywołania skutków prawnych muszą zostać zgłoszone przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy, jak np. zarzut niewłaściwego oznaczenia przez powoda wartości przedmiotu sporu (art. 25 § 2 KPC), zarzut niewłaściwości sądu dającej się usunąć za pomocą umowy stron (art. 200 § 1² zd. 1 KPC), zarzut zawarcia umowy o mediację przed wszczęciem postępowania sądowego (art. 202¹ KPC), czy też zarzut zapisu na sąd polubowny (art. 1165 § 1 KPC)³⁹.

Do odpowiedzi na pozew znajdują zastosowanie przepisy dotyczące postępowania naprawczego z art. 130 KPC, gdy strona nie jest reprezentowana przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego albo radcę Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. W przeciwnym wypadku zastosowanie znajduje art. 130^{1a} § 1 KPC, który przewiduje zwrot pisma procesowego, gdy nie może ono otrzymać prawidłowego biegu wskutek niezachowania wy-

³⁶ Uzasadnienie, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3137, s. 6.

³⁷ P. Feliga, w: T. Szancilo (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205¹, Nb 3; K. Flaga-Gieruszyńska, w: A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Kodeks, 2019, art. 205¹, Nb 4; M. Kłos, w: A. Marciniak (red.), Kodeks, t. 2, 2019, art. 205¹, Nb 9; A. Budniak-Rogala, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), Kodeks, 2019, art. 205¹, Nb 4; M. Białecki, w: T. Zembrzusi (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205¹, Nb 14.

³⁸ P. Feliga, w: T. Szancilo (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205¹, Nb 3.

³⁹ Tamże.

magań formalnych. W zarządzeniu o zwrocie odpowiedzi na pozew wskazuje się braki, które stanowiły podstawę jej zwrotu (art. 130^{1a} § 2 KPC)⁴⁰.

Termin do przedstawienia przez pozwanego swego stanowiska w sprawie wynosi co najmniej 2 tygodnie, co oznacza, że termin ten należy do terminów sądowych i może być przedłużany na wniosek strony (art. 205¹ § 1 w zw. z art. 166 KPC)⁴¹. Odpowiedź na pozew złożona po terminie wyznaczonym przez przewodniczącego podlega zwrotowi (art. 205¹ § 2 KPC)⁴².

Niezłożenie w przepisany termin odpowiedzi na pozew powinno skutkować uznaniem za przyznane przez pozwanego twierdzeń co do faktów przytoczonych w pozwie (art. 230 w zw. z art. 229 KPC) oraz wydaniem wyroku zaocznego na posiedzeniu niejawnym (art. 339 § 1 KPC)⁴³. Wprowadzony model postępowania utrzymuje zasadę, że wydanie wyroku zaocznego jest konsekwencją bierności pozwanego, rozumianej jako niezajęcie przezeń stanowiska wobec żądań wysuniętych przez powoda. W stanie prawnym sprzed ZmKPC2019 za bierność tę poczytywano niestawiennictwo pozwanego na rozprawie lub niebranie udziału w rozprawie (art. 339 § 1 KPC) przy jednoczesnym niezłożeniu wyjaśnień poza rozprawą (art. 340 KPC)⁴⁴.

W obecnym stanie prawnym wprowadzenie do procesu obligatoryjnej odpowiedzi na pozew oraz wielowariantowości postępowania powoduje, że za niezajęcie przez pozwanego stanowiska należy także przyjąć niezłożenie odpowiedzi na pozew (o ile okoliczności wskazane w pozwie nie będą budzić wątpliwości)⁴⁵. Pozwala to na wyciągnięcie konsekwencji z bierności pozwanego już na wczesnym etapie postępowania. Jeżeli przedstawione w pozwie fakty nie budzą wątpliwości (art. 339 § 2 KPC), sąd ma możliwość, a nie obowiązek wydania wyroku zaocznego. Pozostawia się więc sędziemu swoisty luz decyzyjny, aczkolwiek w przypadku skierowania sprawy na rozprawę i niestawiennictwa pozwanego – wydanie wyroku zaocznego będzie obligatoryjne⁴⁶.

Przymiotu zaoczności dalej nie będzie miał wyrok wydany w nieobecności pozwanego, ale po złożeniu przez niego wyjaśnień ustnie lub na piśmie, albo

⁴⁰ Tamże, art. 205¹, Nb 2; M. Białecki, w: T. Zembrzusi (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205³, Nb 8.

⁴¹ P. Feliga, w: T. Szancilo (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205¹, Nb 5.

⁴² K. Flaga-Gieruszyńska, w: A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Kodeks, 2019, art. 205¹, Nb 7.

⁴³ Uzasadnienie, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3137, s. 6.

⁴⁴ Tamże, s. 26.

⁴⁵ Tamże, s. 26–27.

⁴⁶ Tamże, s. 26.

gdy pozwany żądał przeprowadzenia rozprawy w swej nieobecności (art. 340 § 2, art. 148¹ § 1 KPC)⁴⁷.

O rygorach związanych z uchybieniem terminowi do wniesienia odpowiedzi na pozew, w tym o możliwości wydania wyroku zaocznego, sąd pouczy pozwanego wraz z doręczeniem odpisu pozwu i wezwaniem do złożenia odpowiedzi (art. 205² § 1 pkt 3 KPC). Z kolei powód zostanie zawiadomiony o zarządzeniu doręczenia pozwu (art. 205¹ § 1 KPC). Ze względu na wagę pouczeń doręcza się je bezpośrednio stronom, nawet gdy są reprezentowane przez pełnomocnika. Nie dotyczy to strony, która mając miejsce zamieszkania poza Unią Europejską, nie ustanowiła pełnomocnika do prowadzenia sprawy ani do doręczeń (art. 1135⁵ § 1 KPC). Pouczeń nie doręcza się pełnomocnikom będącym adwokatami, radcami prawnymi lub rzecznikami patentowymi ani Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (art. 205² § 3 KPC)⁴⁸.

III. Pisma przygotowawcze

Kolejną czynnością mającą na celu przygotowanie rozprawy jest złożenie pism przygotowawczych. Prawo strony do składania pism przygotowawczych uległo ograniczeniu w imię dążenia do zapewnienia sprawności postępowania oraz realizacji kierowniczej roli sędziego⁴⁹. W stanie prawnym sprzed ZmKPC2019 przewodniczący mógł przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę zobowiązać strony do złożenia dalszych pism przygotowawczych, oznaczając porządek składania pism, termin, w którym należy je złożyć, i okoliczności, które mają być wyjaśnione⁵⁰. Zobowiązując strony do złożenia dalszych pism przygotowawczych, przewodniczący mógł ich wysłuchać na posiedzeniu niejawnym (uchylony art. 207 § 4 w zw. z art. 152 KPC). W trakcie takiego posiedzenia w wyniku wymiany informacji między stronami oraz przewodniczącym powinno być dojdź do szczegółowego ustalenia zakresu przedmiotowego pism oraz terminów ich złożenia⁵¹.

W obecnym stanie prawnym w sytuacji, w której sąd na etapie gromadzenia materiału procesowego nie poweźmie dostatecznych informacji o sporze (przedstawionych w pozwie i w odpowiedzi na pozew), przewodniczący ma możliwość uzupełnienia ich w drodze zarządzenia wymiany pism przy-

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże, s. 6.

⁴⁹ B. Karolczyk, Koncentracja materiału procesowego, s. 342.

⁵⁰ Tamże, s. 347.

⁵¹ Tamże, s. 344.

gotowawczych. Wymianę pism przygotowawczych można zarządzić nie tylko we wstępnej fazie postępowania, lecz także w jego dalszym toku⁵².

Zarządzając wymianę pism przygotowawczych, przewodniczący powinien oznaczyć porządek (kolejność) składania pism i terminy do ich złożenia, a także wskazać okoliczności (natury faktycznej lub prawnej) wymagające wyjaśnienia przez strony (art. 205³ § 1 KPC)⁵³.

Zakres przedmiotowy pism przygotowawczych uległ uszczegółowieniu. Według poprzedniego brzmienia art. 127 KPC w piśmie przygotowawczym należało podać zwięźle stan sprawy, wypowiedzieć się co do twierdzeń strony przeciwnej i dowodów przez nią powołanych oraz wskazać dowody, które miały być przedstawione na rozprawie, lub je załączyć. W piśmie przygotowawczym strony mogły także wskazywać podstawy prawne swoich żądań lub wniosków. Nowelizacja z 4.7.2019 r. wymusza zmianę określonych w art. 127 KPC elementów konstrukcyjnych pisma przygotowawczego. Zgodnie z obowiązującym brzmieniem art. 127 KPC „w piśmie procesowym mającym na celu przygotowanie sprawy do rozstrzygnięcia strona powinna zwięźle podać stan sprawy, wyszczególnić, które fakty przyznaje, a którym zaprzecza, oraz wypowiedzieć się co do twierdzeń i dowodów zgłoszonych przez stronę przeciwną”. Podanie w piśmie przygotowawczym wszystkich twierdzeń i dowodów ma nastąpić tylko na zarządzenie przewodniczącego, pod rygorem utraty możliwości ich powoływania w dalszym postępowaniu (art. 205³ § 2 KPC). Szczęólnego zarządzenia wymaga również zobowiązanie strony do wskazania w piśmie przygotowawczym podstaw prawnych jej żądań i wniosków (wraz z ograniczeniem zakresu tego wskazania), przy czym obowiązek ten można nałożyć tylko na stronę zastąpioną przez fachowego pełnomocnika – adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej (art. 205³ § 4 KPC)⁵⁴.

Nowelizacja z 4.7.2019 r. nie wskazuje jednak konsekwencji związanych z uchybieniem lub błędnym wskazaniem podstawy prawnej żądań przez stronę reprezentowaną przez fachowego pełnomocnika⁵⁵. Przyjmuje się, że jeżeli brak lub mylne wskazanie przez pełnomocnika podstawy prawnej żądań wiązałoby sąd w zakresie dochodzonego przez stronę żądania pozwu, to w konsekwen-

⁵² Ocena potrzeby wymiany pism przygotowawczych powinna być ograniczona tylko ogólnym wymogiem zasadności, zapobiegającym nadużywaniu tej instytucji – Uzasadnienie, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3137, s. 8.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże; P. Feliga, w: T. Szancilo (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205³, Nb 3.

⁵⁵ M. Gutowski, Opinia, s. 12–17.

cji prowadziłyby to do oddalenia powództwa bez uprzedniej analizy dochodzonego przez stronę żądania pozwu, wyłącznie z uwagi na mylne wskazanie podstawy prawnej. Jeżeli natomiast art. 205³ § 4 KPC nie wywoływałby wskazanych skutków (na co wskazuje jego treść), to należałoby go uznać jedynie za przepis porządkowy, co oznacza, że jakiekolwiek uchybienia zobowiązaniom z niego wynikającym nie mogłyby rodzić negatywnych skutków procesowych dla strony⁵⁶.

Porównując poprzednie i obecne wymogi pism przygotowawczych, należy stwierdzić, że aktualne wymogi ulegają uszczegółowieniu, zwłaszcza wymóg określenia stanowiska strony co do faktów przedstawionych przez stronę przeciwną będzie spełniony dopiero poprzez odniesienie się do każdego faktu z osobna⁵⁷. Ponadto w piśmie przygotowawczym strona powinna również odnieść się do okoliczności, których wyjaśnienie zarządził przewodniczący (art. 205³ § 1 *in fine* KPC)⁵⁸.

Dalsze pisma przygotowawcze (po wniesieniu przez pozwanego odpowiedzi na pozew) powinny być wnoszone tylko w uzasadnionych przypadkach i uzależnione od zezwolenia przewodniczącego (art. 205³ § 5 *in fine* KPC) albo od zarządzenia przewodniczącego zobowiązującego do jego złożenia (art. 205³ § 2 KPC). W tym ostatnim przypadku przewodniczący może zobowiązać stronę do złożenia pisma przygotowawczego w uzasadnionych przypadkach, w szczególności w sprawach zawiłych lub obrachunkowych⁵⁹.

Sankcją za złożenie pisma przygotowawczego z uchybieniem terminowi lub bez zarządzenia jest zwrot pisma przygotowawczego (art. 205³ § 5 KPC). Złożenie przez stronę pisma przygotowawczego z uchybieniem terminowi wyznaczonemu przez przewodniczącego pociąga za sobą negatywną konsekwencję procesową w postaci bezwzględnej bezskuteczności pisma przygotowawczego. Dlatego zwrot pisma przygotowawczego następuje nawet wtedy, gdy czynność procesowa od strony przedmiotowej nie była wadliwa (art. 205³ § 5 KPC). Nie podlega natomiast zwrotowi pismo przygotowawcze złożone w terminie w wykonaniu zarządzenia przewodniczącego, które nie realizuje nałożonego na stronę ciężaru wyjaśnienia okoliczności wskazanych w zarządzeniu⁶⁰.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Uzasadnienie, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3137, s. 8.

⁵⁸ P. Feliga, w: T. Szancilo (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205³, Nb 3.

⁵⁹ Tamże, art. 205³, Nb 4.

⁶⁰ Tamże, art. 205³, Nb 14.

Artykuł 205³ § 2 zd. 2 KPC wprowadza rygor w postaci pominięcia przez sąd spóźnionych twierdzeń i dowodów z urzędu, a nie w drodze uznania organu rozstrzygającego. Zdaniem *P. Feligi* treść art. 205³ § 2 KPC przemawia za ustanowieniem tzw. systemu dyskrecyjnej władzy sędziego jako zasadniczej metody koncentracji materiału procesowego prezentowanego przez strony. W porównaniu z uchylonym art. 207 § 3 i 6 KPC zmieniła się treść rygoru procesowego będącego negatywną konsekwencją nieprawidłowego wykonania przez stronę zobowiązania do złożenia pisma przygotowawczego przez przewodniczącego w określonym przez niego czasie. Według uchylonego art. 207 § 6 KPC sąd pomijał spóźnione twierdzenia i dowody, chyba że strona uprawdopodobniła, że nie zgłosiła ich w pozwie, odpowiedzi na pozew lub dalszym piśmie przygotowawczym bez swojej winy lub że uwzględnienie spóźnionych twierdzeń i dowodów nie spowodowałoby zwłoki w rozpoznaniu sprawy albo że występują inne wyjątkowe okoliczności. Natomiast zgodnie z art. 205³ § 2 zd. 1 KPC przewodniczący może zobowiązać stronę, by w piśmie przygotowawczym podała wszystkie twierdzenia i dowody istotne dla rozstrzygnięcia sprawy pod rygorem utraty prawa do ich powoływania w toku dalszego postępowania. Wówczas twierdzenia i dowody zgłoszone z naruszeniem tego obowiązku podlegają pominięciu, chyba że strona uprawdopodobni, iż ich powołanie w piśmie przygotowawczym nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynika później⁶¹.

Zdaniem *P. Feligi* powołanie twierdzeń i dowodów nie było możliwe, gdy przed złożeniem przez powoda lub pozwanego pism przygotowawczych na podstawie art. 205³ § 1 i 2 zd. 1 KPC strony z przyczyn obiektywnych, w tym niezawinionych, nie mogły ich przedstawić. Natomiast potrzeba powołania przez powoda kolejnych twierdzeń i dowodów w celu wykazania zasadności żądania i jego wysokości powstaje po zaprzeczeniu przez pozwanego twierdzeń lub dowodów przytoczonych w pozwie lub w piśmie przygotowawczym złożonym przez powoda na podstawie art. 205³ § 1 i 2 zd. 1 KPC⁶².

IV. Posiedzenia przygotowawcze

Kluczową instytucją postępowania przygotowawczego jest posiedzenie przygotowawcze (uregulowane w art. 204, 205², 205⁴–205⁸ KPC, z jednocze-

⁶¹ Tamże, art. 205³, Nb 16 i 20.

⁶² Tamże, art. 205³, Nb 21.

snym uchYLENIEM art. 207 KPC)⁶³. Jego przeprowadzenie ma być co do zasady obligatoryjne (art. 205⁴ § 1 KPC), jednakże w sprawach, w których przeprowadzenie posiedzenia przygotowawczego nie przyczyni się do sprawniejszego rozpoznania sprawy, przewodniczący zobowiązany jest od razu nadać sprawie inny właściwy bieg. Może skierować sprawę na posiedzenie niejawne w celu wydania potrzebnego postanowienia (np. o przekazaniu sprawy, o odrzuceniu pozwu, o zawieszeniu postępowania), nakazu zapłaty albo wyroku na podstawie art. 148¹ § 1 KPC, a nawet od razu skierować sprawę do rozpoznania na rozprawie (art. 205⁴ § 3 KPC)⁶⁴. To oznacza, że postępowanie przygotowawcze powinno mieć miejsce tylko w sytuacji, w której według oceny przewodniczącego przyczyni się ono do sprawniejszego rozpoznania sprawy. Zatem w sprawach o nieskomplikowanym stanie faktycznym, niewielkiej liczbie zgłoszonych środków dowodowych lub też jeżeli według oceny przewodniczącego możliwe jest rozpoznanie sprawy na jednej rozprawie, bezcelowe jest wyznaczanie posiedzenia przygotowawczego. Według S. Cieślaka niecelowość wyznaczania posiedzenia przygotowawczego może jednak wynikać nie tylko z tego, że sprawa może być rozpoznana merytorycznie bez uprzedniego przeprowadzenia posiedzenia przygotowawczego, ale także w razie stwierdzenia konieczności zakończenia postępowania na posiedzeniu niejawnym z przyczyn procesowych⁶⁵.

Zdaniem A. Machnikowskiej celem postępowania przygotowawczego jest ustalenie istoty sporu i związanych z nimi argumentów, co sprzyja koncentracji materiału dowodowego i jego krytycznej analizie. W przypadku braku stanowiska pozwanego (który może wynikać z niewykonania zarządzenia o złożeniu odpowiedzi na pozew) wyznaczenie posiedzenia przygotowawczego może nastąpić, jeżeli równocześnie istnieje przeszkoda do zakończenia postępowania⁶⁶.

Wyznaczenie posiedzenia przygotowawczego może zatem nastąpić, gdy pozwany złożył odpowiedź na pozew (co umożliwi przeprowadzenie posiedzenia przygotowawczego w celu rozwiązania sporu polubownie albo sprawną

⁶³ Konsekwencją wprowadzenia instytucji posiedzenia przygotowawczego jest zmiana terminu do wytoczenia powództwa wzajemnego (art. 204 § 1) – można je wytoczyć nie później niż w odpowiedzi na pozew, a jeżeli jej nie wniesiono – w sprzeczcie od wyroku zaocznego albo przy rozpoczęciu pierwszego posiedzenia (nie tylko wyznaczonego na rozprawę, jak dotychczas), o którym zawiadomiono albo na które wezwano pozwanego – Uzasadnienie, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3137, s. 14.

⁶⁴ Tamże, s. 10.

⁶⁵ S. Cieślak, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), Kodeks, t. 1A, 2020, art. 205⁴, Nb 1.

⁶⁶ A. Machnikowska, w: T. Zembrzusi (red.), Kodeks, t. 1, 2019, s. 493–494.

organizację dalszego postępowania) albo gdy pozwany nie złożył odpowiedzi na pozew i nie powstały warunki do wydania wyroku zaocznego⁶⁷. Według P. Feligi drugi z wymienionych przypadków wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego może być dyskusyjny z perspektywy jego celowości ze względu na treść art. 339 § 1 KPC, który upoważnia sąd do wydania wyroku zaocznego na posiedzeniu niejawnym, gdy pozwany w przepisany terminie nie wniósł odpowiedzi na pozew. Wyznaczenie posiedzenia przygotowawczego w sytuacji niezłożenia przez pozwanego odpowiedzi na pozew powinno być zamierzone, gdy twierdzenia powoda o faktach zawarte w pozwie lub w pismach procesowych doręczonych pozwanemu przed posiedzeniem budzą uzasadnione wątpliwości albo zostały przytoczone w celu obejścia prawa (art. 339 § 2 KPC). Wyjaśnienie tych kwestii na posiedzeniu przygotowawczym umożliwi wydanie wyroku zaocznego na rozprawie, jeżeli sprawa została skierowana na to posiedzenie (art. 340 § 1 KPC)⁶⁸.

M. Krakowiak zauważa, że posiedzenie przygotowawcze składa się z trzech etapów. Pierwszy etap ma charakter informacyjny (wyjaśniający), podczas którego przewodniczący ustala ze stronami przedmiot sporu, wyjaśnia stanowiska stron co do faktów i podstaw prawnych sporu (art. 205⁶ § 1 KPC). Drugi etap ma charakter koncyliacyjny i polega na nakłanianiu stron do pojednania i ugodowego rozwiązania sporu (art. 205⁶ § 2 KPC). W tym celu przewodniczący może w toku posiedzenia przygotowawczego poszukiwać ze stronami ugodowych sposobów rozwiązania sporu, wspierać ich w formułowaniu propozycji ugodowych oraz wskazywać sposoby i skutki rozwiązania sporu⁶⁹. Czynności przewodniczącego stanowiące desygnat „skłaniania stron do pojednania oraz dążenia do ugodowego rozwiązania sporu” zostały skatalogowane w art. 205⁶ § 2 zd. 2 KPC. Regulacja ta częściowo nawiązuje do unormowania zawartego w art. 183^{3a} KPC, w którym wymieniono przykładowe czynności mediatora prowadzącego mediację, jednakże art. 205⁶ § 2 zd. 2 KPC zawiera wyczerpujący katalog czynności przewodniczącego zmierzających do pojednania stron⁷⁰.

Trzeci etap posiedzenia przygotowawczego ma charakter postkoncyliacyjny, a jego celem jest sporządzenie planu rozprawy. Ma on miejsce wówczas, gdy nie dojdzie do ugodowego zakończenia sprawy⁷¹.

⁶⁷ P. Feliga, w: T. Szancilo (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205⁴, Nb 2; M. Kłos, w: A. Marciniak (red.), Kodeks, t. 2, 2019, art. 205⁴, Nb 2.

⁶⁸ P. Feliga, w: T. Szancilo (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205⁴, Nb 2.

⁶⁹ M. Krakowiak, Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego, s. 1089, 1091–1092.

⁷⁰ M. Uliasz, Posiedzenie przygotowawcze, s. 1136.

⁷¹ M. Krakowiak, Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego, s. 1091–1092.

Celem posiedzenia przygotowawczego jest zatem pojednawcze rozstrzygnięcie sporu albo zaplanowania jego rozwiązania przed sądem, przy aktywnym udziale stron. Na posiedzeniu przygotowawczym przewodniczący ustala ze stronami przedmiot sporu i wyjaśnia ich stanowiska, także w zakresie prawnych aspektów sporu (art. 205⁶ § 1 KPC). Dlatego ich stawiennictwo na posiedzenie przygotowawcze ma być obowiązkowe, przy czym w zależności od potrzeby można zobowiązać strony do stawiennictwa wraz z pełnomocnikami albo samych pełnomocników (art. 205⁵ § 3 KPC)⁷². Przewodniczący (z urzędu lub na wniosek strony lub jej pełnomocnika) może jednak zwolnić stronę od obowiązku stawienia się na posiedzenie przygotowawcze, jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że udział pełnomocnika będzie wystarczający. Dla zastosowania przepisu art. 205⁵ § 3 KPC nie ma znaczenia, czy pełnomocnik jest pełnomocnikiem profesjonalnym, czy nie, lecz to, czy strona jest zastępowana w sprawie przez pełnomocnika procesowego i czy z okoliczności sprawy wynika, że wyłącznie udział pełnomocnika w posiedzeniu będzie wystarczający⁷³.

Przed rozpoczęciem posiedzenia przygotowawczego powód ma możliwość złożenia wniosku o przeprowadzenie tego posiedzenia bez swojego udziału (art. 205⁵ § 4 KPC). W takiej sytuacji jego niestawiennictwo lub niestawienie ustanowionego pełnomocnika wiąże się z konsekwencją sporządzenia planu rozprawy bez udziału powoda i związania powoda w dalszym toku postępowania ustaleniami zawartymi w planie rozprawy. Niezłożenie stosownego wniosku przez powoda przed rozpoczęciem posiedzenia przygotowawczego i jego nieusprawiedliwione niestawiennictwo na posiedzeniu przygotowawczym co do zasady powoduje umorzenie postępowania przez sąd zgodnie z art. 205⁵ § 5 KPC⁷⁴. W razie niestawiennictwa pozwanego na posiedzenie przygotowawcze plan rozprawy stosownie do art. 205⁵ § 6 KPC jest sporządzany bez jego udziału, a ustalenia w nim zawarte wiążą go w dalszym toku postępowania. Jeżeli natomiast na posiedzenie przygotowawcze stawia się strona, która nie bierze w nim udziału, wówczas plan rozprawy sporządza się bez jej udziału, a ustalenia w nim zawarte wiążą tę stronę w dalszym toku postępowania. Analogiczne konsekwencje należy stosować w sytuacji, gdy obie strony stawią się na posiedzenie przygotowawcze, ale ich udział w nim będzie bierny⁷⁵.

⁷² Uzasadnienie, Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3137, s. 13.

⁷³ M. Krakowiak, Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego, s. 190–1091.

⁷⁴ M. Bialecki, w: T. Zembrzusi (red.), Kodeks, t. 1, 2019, art. 205⁸, Nb 3.

⁷⁵ Tamże, art. 205⁸, Nb 4 i 5.